

INNOVATIVE WORLD
İlmiy tədqiqotlar mərkəzi

**ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM:
MUAMMO VA YECHIMLAR
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA**

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 6-SONLI ILMIY,
MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

TA'LIM TIZIMIDA ZAMON TALABLARINING AKS ETISHI JARAYONI**Muxitdin Nazarov**

Andijon davlat texnika instituti

"Tillar va Gumanitar fanlar" kafedrası dotsenti, falsafa fanlari nomzodi

Saloxidinova Dilshodaxon Qobiljon qizi

Andijon davlat texnika instituti

Axborot tizimlari va texnologiyalari yo'nalishi 3-kurs 30-K-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola dolzarb masalalardan biri ta'lim tizimi uni modernizatsiya qilish takomillashtirish muammolariga bag'ishlangan. Ta'lim tizimidagi ayrim muammo va kamchiliklarga muallif o'z qarashlari va takliflarini hamda e'tirozlarini ko'rsatib o'tgan.

Kalit so'zlar: Jamiyat, ta'lim tizimi, oilaviy muhit, kasbiy tayyorgarlik, faoliyatsizlik pozitsiya, harakter, klaasik tarbiya, innovatsiya.

Jamiyat rivojlanib borgan sari inson uning tabiati baxt saodati, abadiy muammolari kun tartibida qolaveradi. Jahon adabiyotining ulug' betakror mutafakkir shoiri Jaloliddin Rumiy Inson kamoli baxt saodatining kaliti sifatida bir to'rtlikda ta'kidlaydi.

Gar istasang, hamisha hurram bo'lsang,
Yetsa qadaming qayga mukarram bo'lsang,
Pok bo'lu halol yashayu ilm o'rgangil,
To toji bashar, Hazrati Odam bo'lsang².

Ilm o'rganish ta'lim jamiyat taraqqiyotida har doim lokomotiv rolini bajarib kelgan.

Hozirgi zamon ta'limining asosiy muammosi shundaki, u kishilarda insonda mavjud bo'lishi kerak bo'lgan eng yaxshi oliyjanob fazilatlarni narsalarni rivojlantirishga qaratilgan emas, chunki uning asosiy maqsadi o'qitilayotgan shaxsning jamiyat va madaniyatga mos kelishiga erishishga qaratilganligida.

Bu odamlarni ijtimoiylashtirish, ular o'zlari mansub bo'lgan madaniyatning bir qismi bo'lgan taqiq va ko'rsatmalarga qat'iy rioya qilishlari va ularni jamiyat uchun foydali bo'lgan ixtisoslashgan mutaxassislar sifatida shakllantirishga erishishdir. Maqsad jamiyat talab etgan muayyan andozadagi mutaxasislarni tayyorlashdir. Demak, ta'lim tizimi yaxshi shifokorlar, pedagoglar, arxitektorlar, muhandislar, yuristlar tizimning ishlashini ta'minlaydi. Ammo kuzatiladiki, ularda ham insoniy fazilatlar yetishmaydi, chunki ular ham hamma kabi chegaralangan ongni rivojlantirmaydigan yod olishga asoslangan ta'lim, chunki u faqat «bo'lish» erishish tamoyiliga asoslanadi va «borlik» tamoyilini butunlay e'tiborsiz qoldiradi. Darhaqiqat, kasb - bu odamning «bo'lgan» erishgan narsasi. Uning o'zi, masalan, muhandis shifokor emas, balki uning mohiyatining bir qismi emas, balki miyaning avtonom qobiliyatidir. Bu qobiliyat piramida prinsipiga ko'ra odamning «men» iga bo'ysunmaydi, aksincha, uning «men» miya tomonidan tashqi tomondan qabul qilingan ma'lumotlarning mexanik xizmatchisiga aylanadi, chunki shaxs kasbiy va shaxsan rivojlanadi, bu odatda qisman uyg'onish holatida amalga oshiriladi (miyadan olingan ma'lumotlar, agar u bizning «men» ga bo'ysunmasa, ichkidir). Aytish kerakki, bu «oddiy» odamlarning barcha kasblari, ko'nikmalari va bilimlari bilan sodir bo'ladi, ya'ni ular «men» ga bo'ysunmaydi, balki bir-birining ustiga qo'yilgan shaxslarga aylanadi, ular oxir-oqibatda insonning butun ruhiyatini to'liq qamrab oladi.

Klassik tarbiya haqida gap ketganda jamiyatda yosh avlod, bola tarbiyasi odatda oiladan boshlanadi. Oilaviy muhit asosiy fundament rolini bajaradi, demak, bolaning

² Jaloliddin Rumiy "Muhabbat mavosi" Toshkent, 2013. 13-bet.

tarbiyasi ota-onadan boshlanadi va tabiiyki, ular o'zlarida etishmayotgan narsalarni o'rgata olmaydilar yoki ularga o'tkaza olmaydilar. Aqldan ozgan ota xuddi shu jinnilikni o'g'liga o'tkazadi, uni buzish juda qiyin bo'lgan ayovsiz doira yaratadi, chunki keyingi avlodlarda hamma narsa takrorlanadi.

Ko'pincha ota-onalar o'z farzandlarini sevmasliklari uchun emas, balki ularni qanday qilib tarbiyalashni bilmasliklari uchun «yomon ota-onalar» dir. Ular haddan tashqari avtoritar yoki juda yumshoq bo'lishga moyil, lekin ko'p hollarda ota-onalar o'z farzandlariga bo'ysunishlarini his qilishadi. Ma'lumki, uy va oila bola uchun butun dunyoning namunasidir. Bolalar ularni qanday qabul qilsalar, ularning hayot haqidagi umumiy tasavvuriga aylanadi.

Aynan oilada ota-onaning xulq-atvoriga qarab, yaxshi yoki yomon axloq qoidalari shakllanadi. Shubhasiz, o'g'ringing o'g'li o'g'irlikda g'alati va g'ayrioddiy narsani ko'rmaydi. Ammo bizning ota-onamiz, xuddi biz kabi, ko'r-ko'rona taqlid va yod olishga undaydigan noto'g'ri ta'lim tizimining qurboni bo'lgan, shuning uchun bu ularning mas'uliyati cheklangan dunyoqarash oqibati.

Biz maktabga hadiksirab, qo'rqib ketgan bolalar kabi kiramiz va sinfda ongimiz ustidan to'liq kuchga ega bo'lgan zo'ravon gigantlarga duch kelamiz, bizga o'rgatilgan narsaga e'tiroz bildirish yoki mulohaza yuritish imkoniyati kam yoki umuman bo'lmaydi.

Shuning uchun ular aytganlari mutlaq haqiqat deb hisoblanadi - bizdan talab qilinadigan narsalarni qabul qilish, o'rganish, eslash va bajarish qoladi. Bizning o'qituvchilarimiz, shuningdek, biz va ota-onamiz o'rtasida janjal keltirib chiqarishi mumkin, chunki yomon belgi, udum darhol iliq va mehrli oilaviy munosabatlarga norozilik va kelishmovchilikni keltirib chiqaradi. Ko'pincha biz maktabga faqat ota-onalarimizni rozi qilish uchun boramiz, chunki hayotimizning o'sha bosqichida biz hali o'qish kerakligini ko'ra va tushuna olmayapmiz.

O'rganish bilan bog'liq katta muammo - bu yodlashdan ko'ra tushunishni birinchi o'ringa qo'yadigan chinakam samarali o'rganish usullarining yo'qligi. Maktablarda tez-tez qo'llaniladigan uslub o'quvchida biz xohlaymizmi yoki yo'qmi, aqliy passivlik - bola avtoritar shaklda berilgan har qanday majburiy ma'lumotga to'liq ochiq bo'lishi kerak degan ma'noda rivojlanadi, ularning aksariyati miyaga subliminal tarzda (ya'ni, ong ostonasidan pastda) kiradi.

An'anaviy «miya yuvish» miyaga quyish usuli aqlni oqilona qarshilikka duch kelmasdan to'g'ridan-to'g'ri ong ostiga kiradigan subliminal stimullar bilan bombardimon qilishdan iborat. Bu zamonaviy ta'lim uslubi: fuqarolarni shunday shakllantirish, ularning har biri hukmron madaniyatning g'oyaning mafkurasi unga ta'sir qilgan aniq nusxasi bo'lishi mumkin.

Kasbiy tayyorgarlikka qo'yiladigan talablar bilan uning yuksak ongini shakllantirish orqali shaxsni takomillashtirishga qaratilgan talablar o'rtasida katta ziddiyat mavjud.

Universitet yoki oliy ta'lim ko'pincha turli mutaxassisliklar bo'yicha mutaxassislarni ishlab chiqaradigan o'ziga xos «montaj liniyasi» ga o'xshaydi. U yerda eng chaqqon, moslashuvchan va tushunarli aqllar rag'batlantiriladi, lekin insonning eng qimmatli aqliy xazinasini - yuksak ongni rivojlantirish zarurati, chetda qoladi ularsiz hech qanday bilimni axloqiy jihatdan boshqa narsaga yo'naltirishni mumkin bo'ladi chunki ruhiy maqsadlar kun tartibida yo'q va ular inson o'zini to'liq anglashga erishish uchun intilishi kerak bo'lgan asosiy narsa chetda qoladi.

Darhaqiqat, bizning ta'lim tizimimiz taqlid, taklif, manipulyatsiya va gipnozga

asoslangan deyish mumkin. O'qituvchi yoki u dars beradigan ta'lim muassasasining obro'si qanchalik baland bo'lsa, o'quvchilarning passivligi va taklif qilish darajasi shunchalik yuqori bo'ladi, ularda o'qitilayotgan narsaga shubha qilish hech qachon paydo bo'lmaydi;

Shubha o'rganishning zaruriy sharti bo'lmasa-da, sinfda eshitgan narsalaringizni doimiy ravishda o'ylamasdan qilish mumkin emas, chunki faqat ichki fikrlash haqiqiy tushunishga olib keladi. Biroq, bu odatda sodir bo'lmaydi, chunki dasturda taqdim etilgan ma'lumotlarning ko'pligi rasmiy ongini kar qiladigan standartlashgan.

Darsdan keyin talaba hayron bo'lib, u yerda nima muhokama qilinganini so'rashi odatiy hol emas. Bunga talabalarning psixologik muammolari, har xil komplekslar, qo'rquvlar, ishonchsizlik, o'ziga past baho berishni qo'shishimiz mumkin. Bularning barchasi fikrlashni falaj qiladi va tushunishga to'sqinlik qiladi. Shunga qaramay, bu to'siqlarga qaramay, ko'pgina bilim sohalarida mukammal mutaxassislar bor, ular o'z bizneslarini chuqur tushunganlari uchun emas, balki ularning miyalari juda yaxshi dasturlashtirilganligi uchun. Muammo nimada? Aynan zamonaviy ta'lim odamlarni oddiy ma'lumotlar omboriga aylantiradi. Ularning boshlari avtonom ma'lumotlar bilan to'ldirilgan va bu chuqurlikdan chiqish. Oson kechmaydi dars so'ralganda yodlangan ma'lumot va fikrlar takrorlanadi analiz va sintez kabi tafakkur mezonlariga e'tibor qaratilmaydi.

Aqlsizlik ongini faollashtirilmalik tafakkur yalqovligi insonni asta-sekin insoniylikni yo'qotishga olib boradi, uni tobora ko'proq mashinaga aylantiradi. Insonni hayotdagi haqiqiy yo'lini yo'qotgan, o'zlarining ichki tabiatidan tobora uzoqlashib borayotgan barcha kishilarga xos bo'lgan qayg'uli yolg'izlik tuyg'usi bezovta qiladi va u qalbining tubida xohlagan narsani emas, balki xotira chiplari zaxirasi unga buyurgan narsani qilishga majbur bo'ladi. Odamni yaqinroq bilish uchun unvonlari, ish tajribasi haqida so'rashimiz, u bitirgan oliy o'quv yurti qanchalik nufuzli bo'lsa, shunchalik hurmat-e'tibor qozonish an'anaga aylangani hech kimga sir emas.

Garchi bu yondashuv odatiy bo'lib ko'rinsa ham, bu mutlaqo unday emas, chunki u faqat yuqori obro'li manbadan kelgan narsani yuqori baholaydigan ongimizning muvaffaqiyatsizligini aks ettiradi. Agar insonning qobiliyatlari hayotda yetarli darajada samarali qo'llanilmasa, unvonlar qadrsiz bo'lishini hisobga olmaymiz, buni vaqt o'tgandan keyingina tekshirish mumkin. Aytish kerakki, kasbiy mukammallik insonning mukammalligiga aylanishi shart emas, chunki bu ikki soha, qoida tariqasida, qo'llanilmaydi. Agar Aristotel shunday hayotga qaytganida, uni hamma tanib, insoniy nomukammalligidan biroz charchab, "chuqur o'ylar" niqobi ostida bema'ni gaplar aytib, odamlarga hazil o'ynashga qaror qilganida edi, hamma uning so'zining qadriga, haqiqatiga ishongan holda, bir donishmand haziliga shubha qilmay quloq solar edi. Bizning ta'lim tizimimiz odamlarni aslida nima bo'lganiga qarab emas, balki bor narsasiga qarab hukm qilishni o'rgatadi. Jismoniy jozibadorlik, pul, moddiy boylik, kasb unvonlari, kelib chiqishi - bularning barchasi «borlik» so'zi bilan emas, balki «bor» so'zi bilan bog'liq. Ko'rinib turibdiki, shifokor o'z vazifasini haqiqatda bajarayotgandagina shifokor bo'lib, uxlayotgan yoki dam olayotgan paytda esa shifokorlik kasbining mohiyati emas, balki faqat egallangan mahorat ekanligini isbotlaydi. Prezident, vazir, sudya, melitsiya yoki deputat kabi katta davlat hokimiyatiga ega bo'lgan shaxslarga asossiz ravishda yuqori baho berish holatlari juda jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Ular ko'pincha o'z pozitsiyalarini shu qadar yo'qotadilarki, ular o'zlarining «men» chegaralarini sun'iy ravishda kengaytiradilar, o'zlarining shaxsiyatlarini egallab turgan

pozitsiyasi bilan aralashtirib yuboradilar.

Xulosa. Ta'lim tizimining zamon talablariga moslashuvi — bu jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat o'quv dasturlarining yangilanishi, balki o'qitish uslublari, pedagogik yondashuvlar va ta'lim muassasalarining infratuzilmasini ham o'z ichiga oladi. Globallashtirish, raqamlashtirish, mehnat bozoridagi o'zgarishlar kabi omillar ta'limdan yanada moslashuvchan, innovatsion va amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilgan yondashuvni talab qilmoqda. Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilim beruvchi, balki mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy mas'uliyatli va kasbiy jihatdan raqobatbardosh shaxsni shakllantiruvchi mexanizm sifatida faoliyat yuritishi lozim. Shu bois, ta'limda klassik yondashuvlar bilan bir qatorda innovatsion metodlar uyg'unlashtirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon izchil olib borilsa, u holda ta'lim tizimi zamon talablariga munosib javob bera oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

9. I. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent, 2021 yil. 24 b.
10. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent. 2021 yil. 421 b
11. Jaloliddin Rumiy "Muhabbat mavosi" Toshkent, 2013. 13-bet.
12. Abu Nasr Farobiy. "Fozil odamlar shahri". Toshkent, 2016 y.
13. Jaloliddin Rumiy. "Ma'naviy masnaviy". Toshkent, 2011 y.

